

Візитувати
26.06.2026
Голові спеціалізованої
ради ДФ 26.133.130
історичних наук, проф. А. Андрееву

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.130
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
декану Факультету суспільно-гуманітарних наук,
доктору історичних наук, професору кафедри історії України
Віталію АНДРЕЄВУ

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента **Лукашенко Аліси Іванівни**, доктора історичних наук, доцента, доцента кафедри всесвітньої історії Факультету Суспільно-гуманітарних Наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертацію **Кучми Романа Петровича «Нобілітет і політика Римської Республіки у регіоні Понту Евксинського (VI ст. до Р. Х. – I ст. після Р. Х.)»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Актуальність дисертаційної роботи.

Дисертаційне дослідження Кучми Р. П. присвячене комплексному аналізу ролі римського нобілітету у формуванні та реалізації політики Римської держави в регіоні Понту Евксинського від доби Республіки до раннього Принципату. Актуальність обраної теми обумовлена тим, що в сучасній історичній науці проблематика взаємодії римської політичної еліти з периферійними регіонами держави залишається недостатньо вивченою, особливо щодо Причорноморського регіону.

У вступі дисертації автор обґрунтовує, що Понт Евксинський перебував на межі античного середземноморського світу та варварської периферії, а тому був особливим простором реалізації римської зовнішньої політики. Особливу увагу приділено ролі римського нобілітету як посередника між метрополією та периферією, що забезпечував інтеграцію місцевих еліт до римської системи влади (с. 14–15). Актуальність дослідження підсилюється також значенням Північного Причорномор'я для української історичної науки, оскільки значна частина розглянутих процесів відбувалася на території сучасної України.

Наукова новизна результатів дисертації.

Наукова новизна дисертації сформульована автором у вступі та підтверджується змістом усіх розділів роботи (с. 16–17). Вперше здійснено

комплексне дослідження ролі римського нобілітету у формуванні політики Риму щодо регіону Понту Евксинського. Науково значущим є поєднання просопографічного аналізу з вивченням військових, політичних, економічних та ідеологічних аспектів діяльності римської еліти.

До елементів наукової новизни належать:

- встановлення персональної участі представників римського нобілітету у формуванні понтійської політики;
- уточнення змісту поняття «римський нобілітет» як політичної еліти доби трансформації республіки в імперію;
- поглиблення уявлень про механізми інтеграції місцевих еліт до римської політичної системи через клієнтельні зв'язки.

Особливої уваги заслуговує висновок про те, що поповнення нобілітету за рахунок *homines novi* сприяло формуванню загальноімперської еліти, яка забезпечувала політичну та економічну інтеграцію провінцій у структуру Римської держави (с. 202). Значущість цього висновку полягає в тому, що він дозволяє зрозуміти, як Рим забезпечував контроль над віддаленими регіонами, зокрема Понтом Евксинським, не лише через військову присутність, а й шляхом залучення місцевих еліт до загальноімперських політичних та соціальних структур.

Практичне значення результатів дисертації.

Практичне значення роботи вбачається у можливості використання її фактичних матеріалів і висновків як у науково-дослідній діяльності, так і в освітньому процесі під час викладання курсів з історії античного світу, Стародавнього Риму та Північного Причорномор'я (с. 17).

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, положень, висновків, сформульованих у дисертації.

Дисертація характеризується належним рівнем наукової обґрунтованості. Автором використано широкий комплекс джерел, що включає наративні, епіграфічні, епістолярні, нумізматичні та археологічні матеріали (с. 19).

У першому розділі здійснено ґрунтовний аналіз джерельної бази та історіографії проблеми. Автор критично оцінює римоцентричний характер більшості античних джерел та прагне компенсувати цей недолік шляхом міждисциплінарного аналізу джерел різного походження. Важливим є використання праць Полібія, Діодора Сицилійського, Страбона, Аппіана, Діона Кассія та інших авторів (с. 19–20).

Обґрунтованість висновків забезпечується системним використанням джерел, їх порівняльним аналізом та застосуванням сучасних історичних методів дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Поставлена мета та визначені завдання повністю реалізовані у структурі дисертації. У роботі простежується логічна послідовність дослідження: від методології та аналізу джерельної бази до розгляду римського нобілітету як соціально-політичного феномена та аналізу його діяльності в Понтійському регіоні.

Методологічне підґрунтя рецензованого дослідження відзначається глибиною та репрезентативністю. Дисертант успішно реалізував принцип методологічного плюралізму, що дозволило уникнути однобічності та забезпечило багатоаспектний аналіз обраної проблематики. Фокусування на «людському вимірі» історії стало можливим завдяки залученню антропологічного підходу, тоді як застосування просопографічного підходу дозволило реконструювати колективний портрет досліджуваної спільноти та простежити її внутрішню динаміку. Застосований інструментарій історичної науки – зокрема історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-системний та історико-типологічний методи – забезпечив виявлення причинно-наслідкових зв'язків, з'ясування специфіки та загальних тенденцій розвитку об'єкта дослідження, а також розгляд його як цілісної, структурованої системи. Надійним теоретичним фундаментом роботи слугувала концепція соціальної влади Майкла Манна, яка дала змогу глибоко

осмислити механізми взаємодії різних джерел сили та впливу в аналізованій період. У підсумку, такий потужний і збалансований методологічний комплекс дозволив автору всебічно та неупереджено дослідити наукову проблему, забезпечивши високий рівень достовірності, верифікованості та обґрунтованості сформульованих висновків (с. 47–57).

Аналіз структурних підрозділів дисертації.

Перший розділ (с. 19–59) присвячено характеристиці джерельної бази, історіографії та методології дослідження. Автор демонструє глибоке знання джерел античної доби та сучасної наукової літератури. Особливе значення має обґрунтування використання просопографічного методу та моделі М. Манна як ключового інструменту дослідження римського нобілітету.

Другий розділ (с. 60–110) присвячений дослідженню римського нобілітету та особливостей функціонування Римської держави. Автор аналізує Рим як державу полісного типу, досліджує роль нобілітету в ідеологічній, економічній, військовій та політичній сферах. Висновки розділу демонструють складний характер взаємодії між політичною елітою та державними інститутами.

Третій розділ (с. 111–156) присвячений процесу встановлення римської влади у Понтійському регіоні. Автор аргументовано доводить, що римська експансія була багатовекторним процесом, який поєднував військові, дипломатичні та адміністративні механізми. Важливим є висновок про різні рівні інтеграції територій до римської системи панування.

Четвертий розділ (с. 157–201) є найбільш оригінальною частиною дисертації. У ньому досліджується діяльність римського нобілітету як суб'єкта понтійської політики, роль окремих представників еліти в експансії та управлінні регіоном, а також інтеграція місцевих еліт до римської соціально-політичної ієрархії.

Апробація результатів дослідження.

Основні результати дисертації пройшли належну апробацію. За темою дослідження опубліковано три статті у фахових виданнях категорії «Б», а

також 3 публікації, які додатково відображають зміст дисертації та взяв активну участь у конференціях (с. 17–18). Це свідчить про достатній рівень представлення результатів науковій спільноті.

Повнота викладу результатів у наукових публікаціях

Наукові публікації автора охоплюють основні аспекти дисертаційного дослідження: питання римської державності, інтеграцію держав Понту Евксинського до римської системи, римську присутність у Північному Причорномор'ї та роль нобілітету. Отже, результати дисертації достатньою мірою відображені у наукових працях автора.

Структура, зміст, самостійність і завершеність дисертації

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку джерел та літератури, а також додатків. Загальний обсяг становить 240 сторінок, що відповідає встановленим вимогам.

Структура роботи є логічною та внутрішньо узгодженою. Кожний розділ завершується висновками, що сприяє цілісному сприйняттю результатів дослідження.

Робота має завершений характер. Висновки узгоджуються з поставленою метою та завданнями дослідження.

Дотримання академічної доброчесності

Проведений аналіз тексту дисертації та наукових публікацій здобувача не дає підстав стверджувати про наявність ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження.

Автор послідовно використовує науковий апарат, наводить посилання на джерела та літературу, коректно цитує античних авторів і сучасних дослідників. Джерельна база належним чином документована.

Водночас остаточний висновок щодо відсутності академічного плагіату може бути зроблений лише за результатами спеціалізованої перевірки із застосуванням відповідного програмного забезпечення.

Дискусійні положення та зауваження

1. До теоретичного та практичного значення дослідження варто було б віднести й положення, сформульовані автором в анотації та висновках. Зокрема про те, що вивчення інтеграції Північного Причорномор'я до римського світу дає змогу простежити історичну пов'язаність південноукраїнських земель з європейською цивілізацією та краще зрозуміти процеси взаємодії античних і місцевих традицій. Теоретична цінність цього положення полягає у розширенні уявлень про механізми культурної взаємодії та формування регіональної ідентичності, тоді як його практичне значення пов'язане з можливістю використання отриманих висновків для осмислення історичних передумов сучасних цивілізаційних і геополітичних процесів у Північному Причорномор'ї.

2. У роботі використано репрезентативний комплекс джерел і наукової літератури, однак доцільним видається ширше залучення сучасних англійських досліджень, присвячених проблемам римського імперіалізму, механізмам провінційного управління та концепціям *frontier studies*. Звернення до праць провідних західних дослідників могло б розширити теоретико-методологічне підґрунтя дослідження та сприяти більш повному висвітленню дискусійних аспектів взаємовідносин Риму з прикордонними територіями.

3. Окремі висновки автора щодо визначального впливу особистих амбіцій представників римського нобілітету на процеси експансії Римської держави загалом виглядають переконливо, проте в окремих випадках потребують додаткового обґрунтування. Зокрема, посиленню аргументації сприяло б ширше використання кількісних даних, просопографічних матеріалів або статистичних спостережень щодо політичної кар'єри, військових кампаній та механізмів здобуття престижу римською аристократією.

4. Робота містить поодинокі стилістичні, мовні та редакційно-технічні неточності, які трапляються в окремих розділах тексту. Водночас зазначені недоліки мають несистемний характер, не ускладнюють сприйняття

основного змісту дослідження та не впливають на загальний високий науковий рівень роботи, її структуру чи обґрунтованість висновків.

5. За можливості, роботу можна було б доповнити ширшим контекстуальним розглядом понтійського напрямку римської політики, зокрема через висвітлення його місця серед інших регіональних напрямів зовнішньої та прикордонної політики Риму. Такий підхід міг би надати додаткові можливості для інтерпретації досліджуваних процесів.

Наведені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок.

Дисертація Кучми Романа Петровича «Нобілітет і політика Римської Республіки у регіоні Понту Евксинського (VI ст. до Р. Х. – I ст. після Р. Х.)» є самостійним, завершеним та актуальним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають істотне значення для розвитку історичної науки та антикознавства.

Здобувач продемонстрував високий рівень теоретичної підготовки, володіння сучасною методологією історичного дослідження, уміння працювати з різними групами джерел та формулювати аргументовані наукові висновки.

Дисертація відповідає вимогам, встановленим для дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Рецензент – доктор історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії

Факультету Суспільно-гуманітарних Наук

Київського столичного університету

Імені Бориса Грінченка

А. І. Лукашенко